

בצלם

בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

B'Tselem – The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

12.5.09
ש.מ. 13234

לכבוד
תא"ל אביחי מנדלבליט
הפרקליט הצבאי הראשי
הקריה
תל-אביב

שלום רב,

הנדון: שימוש בזרחה במהלך מבצע "עופרת יצוקה"

במהלך מבצע "עופרת יצוקה" השתמש הצבא בתחמושת המכילה זרחן. לא קיימים נתונים מדויקים בנוגע למספר ההרוגים והפצועים מזרחן לבן, בין השאר מאחר שהרופאים בבתי החולים בעזה לא ידעו לאבחן את הגורם לפגיעות ומאחר שהתיעוד הרפואי במהלך המבצע היה חלקי בשל העומס הרב שהיה על בתי החולים. ארגון (HRW) Human Rights Watch חקר שישה מקרים ומצא לפחות 13 פלסטינים שנהרגו מזרחן, בהם ארבע נשים ושבעה ילדים, כולל תינוקת בת שנה. בנוסף, השימוש בזרחן גרם לנזק רב לרכוש וקיים תיעוד של שריפות שנגרמו ברחבי הרצועה כתוצאה משימוש בזרחן בהפצצות על בתים, מתקני או"ם ומחסנים לסיוע הומניטארי.

הזרחן שורף כל דבר שאיתו הוא בא במגע: הוא גורם לכוויות קשות כאשר הוא פוגע בבני אדם. פציעה מזרחן היא מחרידה במיוחד שכן הזרחן ממשיך לבעור כל עוד הוא נחשף לחמצן ולכן הכוויות ממשיכות להעמיק אל תוך רקמות הגוף. גם אם הרופאים מצליחים להסיר את הרקמה השרופה, הזרחן נספג בזרם הדם ומרעיל איברים פנימיים. אחת מנפגעות הזרחן, ר'אדה אבו חלימה, נפטרה מפציעה שבועות ארוכים לאחר שנחשפה לזרחן ולאחר שמסרה לבצלם את עדותה על האירוע בו נהרגו חמישה מבני משפחתה מירי ארטילרי של פגז זרחן (ר' פנייתנו בנוגע למקרה זה מיום 5.4.09, ש.מ. 13152).

במהלך המבצע הכחישו גורמים רשמיים כי הצבא משתמש בתחמושת זו. ככל שהתרבו הדיווחים בנוגע לכך והופצו תמונות המוכיחות כי הצבא משתמש בתחמושת זו, נאלצו גורמים רשמיים להודות שהצבא אכן השתמש בזרחן, אולם התעקשו כי השימוש שנעשה בו היה חוקי, בהתאם להוראות משפט ההומניטארי הבינלאומי.

לאחרונה פורסמו תוצאות התחקיר שביצע הצבא בנוגע ל"חימוש המכיל רכיבי זרחן". בתחקיר נקבע כי הצבא השתמש בשני סוגים של תחמושת המכילה זרחן במהלך המבצע. הסוג הראשון, בו נעשה שימוש מצומצם, הוא פגזים המכילים זרחן כמרכיב מרכזי. בתחקיר נקבע כי פגזים אלה אינם מיועדים למיסוך עשן, אולם נקבע כי למרות זאת השימוש בהם נעשה בהתאם למשפט הבינלאומי שכן הם נורו רק לעבר שטחים פתוחים ו"לא נורתה תחמושת זרחן לשטח בנוי ולא כנגד בני אדם". לפנים משורת הדין, הוחלט בצבא להפסיק את השימוש בתחמושת זו.

הסוג השני של תחמושת זרחן בו השתמש הצבא לפי התחקיר, ואשר בו נעשה רוב השימוש, היא תחמושת "המכילה רכיבי לבד טבולים בזרחן". ככל הידוע לבצלם, רוב הפגיעות באזרחים וברכוש כתוצאה משימוש בזרחן נגרמו דווקא כתוצאה משימוש בסוג זה של זרחן.

בתחקיר נקבע כי השימוש בתחמושת זו נועד אך ורק למטרות מיסוך עשן. כיוון שכך, נקבע במסקנות התחקיר, לא חלות על תחמושת זו המגבלות הייחודיות הקבועות במשפט הבין-לאומי בנוגע לשימוש בחימושים 'מבעירים' ובכל מקרה היא מותרת על פי החוק הבינלאומי (ההדגשות במקור). עורכי התחקיר מוסיפים שהפרוטוקול השלישי לאמנת כלי הנשק הקונבנציונאליים "קובע מפורשות שאמצעים למיסוך אינם נחשבים לינשק מבעיר". לבסוף נקבע בתחקיר כי השימוש שנעשה בנשק זה "נעשה לצרכים צבאיים בלבד... תוך איזון בין הצרכים הצבאיים לשיקולים ההומניטאריים".

תוצאות התחקיר מעוררות ספק בנוגע לנכונות הצבא לבדוק ברצינות את הטענות שהועלו על התנהלותו במהלך המבצע. הדברים שפורסמו מנותקים לחלוטין מההשפעות שהיו בשטח לשימוש בזרחה ולא מוזכרת בו ולו פעם אחת הפגיעה בבני אדם, בבניינים ובשטחים חקלאיים, כאילו מדובר בתרגיל עיוני במשפט הבינלאומי. הטענות כי השימוש שנעשה בזרחה היה "בתצורה שאינה מיועדת לפגוע באדם או לגרום להצתה", שהוא היה "אך ורק למטרות מיסוך עשן" וכי הוא "נעשה לצרכים צבאיים בלבד", כה מנותקות מהתוצאות בשטח של השימוש בזרחה עד שהדבר מעורר סימני שאלה בנוגע לחומר שעמד לרשות עורכי התחקיר או לחילופין למחוייבותם לאמת.

מעבר לכך, הדברים האמורים בתחקיר מבוססים על הבנה לקויה של הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי. הקביעה לפיה תחמושת זו אינה נחשבת ל"נשק מבעיר", שכן הצבא השתמש בה לצורך מיסוך בלבד שגויה. הקביעה האם נשק מסוים מהווה "נשק מבעיר" מבוססת על בחינה אובייקטיבית של מהות הנשק, ההשפעות הכימיות שלו ותוצאות השימוש בו. השאלות מה הייתה כוונת המשתמשים בו ואילו מטרות הם ביקשו להשיג באמצעותו כלל אינן רלוונטיות לצורך הקביעה מהו סוג הנשק ומה ההגבלות החלות על השימוש בו.

גם העובדות, כפי שהוצגו בתחקיר, אינן נכונות וקביעתם שהשימוש בתחמושת זו נעשתה "אך ורק למטרות מיסוך עשן" אינה עומדת במבחן המציאות. לפחות בכמה מקרים פוצץ הצבא זרחה באוויר מעל אזורים צפופים, בנסיבות בהן כלל לא ברור מה היתה ההצדקה ליצירת מיסוך מאחר שחיילים כלל לא נכחו באזור. כך, היה, למשל, בהתקפה על מתחם אונר"א במרכז העיר עזה ב-15.1.09. מהתחקיר של HRW עולה כי בסביבות השעה עשר בבוקר, נחתו בתוך המתחם שישה פגזים, שלפחות שלושה מהם הכילו זרחה. כתוצאה מכך נשרפו שני מחסנים שהכילו מזון, ציוד רפואי ואספקה הומניטארית. דוגמא נוספת היא ההתקפה על בית הספר של האו"ם בבית לאהיה ב-17.1.09. לפי ארגון HRW, בסביבות השעה שש בבוקר ירה הצבא לפחות שלושה פגזים של זרחה לבן לעבר בית הספר. שני ילדים נהרגו.

לבסוף, גם לאחר פרסום תוצאות התחקיר, עדיין לא ברור מדוע בחר הצבא להשתמש דווקא בתחמושת שתוצאותיה כה מחרידות. אם אכן נועד השימוש בתחמושת זו אך ורק ליצירת מיסוך על מנת להגן על החיילים, נראה שניתן היה להשיג מטרה זו על ידי שימוש בפגזי עשן, שלמיטב הבנתי נמצאים ברשות הצבא. עובדה זו, שגורמים רשמיים התעלמו ממנה, מחזקת את החשש כי השימוש בזרחה לא נבחר לצרכי מיסוך אלא דווקא לשם השגת מטרות אחרות, שאינן חוקיות.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אינו אוסר אמנם על שימוש בתחמושת המכילה זרחה, אולם בשל ההשפעות הקשות שלו והנזקים הרבים שהוא יכול לגרום, נקבעו בו הגבלות רבות על השימוש בה.

כך, הפרוטוקול השלישי לאמנה בדבר כלי נשק קונבנציונליים הגורמים נזק מיותר עוסק באיסורים או הגבלות על השימוש בנשק תבערה, כולל זרחה. בפרוטוקול נקבע כי אסור לחלוטין להשתמש בנשק תבערה נגד אזרחים וכן כי אסור להשתמש בו גם נגד מטרות צבאיות, כאשר הירי נעשה מהאוויר וכאשר מטרות אלה נמצאות בתוך אוכלוסייה אזרחית.

ישראל לא חתמה על הפרוטוקול השלישי, אולם הכללים שנקבעו בו מבוססים על עקרונות מנהגיים שישראל מחויבת להם, בהם עקרון ההבחנה, עקרון המידתיות, העיקרון האוסר על שימוש בנשק שגורם מטבעו לסבל מיותר והחובה לנקוט בכל אמצעי הזהירות העומדים לרשות הצדדים הלוחמים כדי למנוע פגיעה באזרחים. שימוש בזרחה בתוך אוכלוסייה אזרחית צפופה, כמו זו שברצועת עזה, מפר עקרונות אלה ולכן אסור לחלוטין בנסיבות הקיימות ברצועת עזה.

בהתחשב בכך, גם הטענה שהועלתה בתחקיר כי השימוש בתחמושת זו נעשה "תוך איזון בין הצרכים הצבאיים לשיקולים ההומניטאריים" היא מוטעית ומעידה על חוסר ההבנה של הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי או על היתממות. מאחר שאסור להשתמש בזרחה בנסיבות הקיימות ברצועת עזה, אין כל משמעות לאיזון בין צרכים צבאיים לבין שיקולים הומניטאריים. זאת מעבר לכך שלא הוכחו הצרכים הצבאיים הדחופים המחייבים שימוש דווקא בזרחה.

בסיום התחקיר נאמר כי הרמטכ"ל פרסם הנחיה "כי השימוש בתחמושת זרחן אשר איננה מיועדת למיסוך עשן, יהיה חריג". זוהי הצהרה מעורפלת ואין זה ברור לאיזה צורך נוסף מתעתד הצבא לעשות שימוש בזרחן.

בהתחשב בדברים אלה, דורש בצלם כי הצבא יחדל לחלוטין לעשות שימוש בתחמושת המכילה זרחן, לכל צורך שהוא, כולל לצרכי מיסוך.

כן דורש בצלם כי כל המקרים בהם השתמש הצבא בזרחן במהלך מבצע "עופרת יצוקה" ייחקרו, תוך התייחסות רלוונטית להוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי העוסק בתחמושת זו.

לתשובתך המהירה אודה.

בכבוד רב,

ג'סיקה מונטל
מנכ"ל בצלם